

Χατζηδημητρίου Αθηνά
Δρ Αρχαιολόγος της Β' ΕΠΚΑ
Παπαφλωράτου Ελένη
Αρχαιολόγος της Β' ΕΠΚΑ

Νεότερα ανασκαφικά δεδομένα από το Δήμο Γλυκών Νερών¹

Το 2005 κατά τη διάρκεια ανασκαφικής έρευνας στο Φούρτσι του Δήμου Γλυκών Νερών αποκαλύφθηκε στη συμβολή των οδών Κυκλάδων και Σίφνου τμήμα του ονομαζόμενου συμβατικά ΒΔ νεκροταφείου (βλ. ρυμοτομικό διάγραμμα στον ίδιο τόμο)². Στο ΒΔ τμήμα του οικοπέδου, ιδιοκτησίας Αφών Παπανικόλα, ερευνήθηκαν δύο ενταφιασμοί και μία πυρά, ενώ στον υπόλοιπο χώρο αποκαλύφθηκε συγκρότημα εργαστηριακού χαρακτήρα, ρωμαϊκών χρόνων (βλ. σχέδιο ανασκαφής, εικ. 21).

Τις ταφές, οι οποίες ήταν επάλληλες και στην ίδια θέση, οριοθετούσε τμήμα ελλειψοειδούς περιβόλου, ο οποίος περιέβαλε και τις ταφές που αποκαλύφθηκαν στην όμορη ιδιοκτησία Κώτσια³. Ο περιβόλος ήταν κτισμένος με αργολιθοδομή, που έσωζε 3-4 σειρές λίθων σε μέγιστο ύψος 0,40 μ. Αργότερα, όταν διακόπηκε η χρήση του χώρου ως νεκροταφείου, χτίστηκε ένας δεύτερος τοίχος, επίσης από αργολιθοδομή, αποκαλυπτόμενου μήκους 17,5 μ. και προσανατολισμού από ΒΔ προς ΝΑ, ο οποίος έτεμνε τον ταφικό περίβολο. Δεδομένου ότι οι πρωιμότεροι κλασικοί περίβολοι χρονολογούνται στο β' τέταρτο του 5ου αι. π.Χ., ενώ η πρακτική κατασκευής περιβόλων αρχίζει στις τελευταίες δεκαετίες του ίδιου αιώνα⁴,

1. Ευχαριστίες οφείλουμε στην Επίτιμη Έφορο αρχαιοτήτων Όλγα Κακαβογιάννη και τη συνάδελφο αρχαιολόγο της Β' ΕΠΚΑ Κερασία Ντούνη που στάθηκαν πολύτιμοι σύμβουλοι στην πρώτη γνωριμία μας με την περιοχή των Γλυκών Νερών. Το σχέδιο της ανασκαφής οφείλεται στον σχεδιαστή της Β' ΕΠΚΑ Μάκη Ρασσιά, ενώ η συντήρηση των ευρημάτων στις συντηρήτριες Δέσποινα Μοσχοπούλου και Ευγενία Σπάλα. Ανεκτίμητη υπήρξε η συμβολή του εξειδικευμένου εργατικού προσωπικού, ιδιαίτερα του έμπειρου εργατοτεχνίτη Νικήτα Δρίτσα, του Δημήτρη Μασούρα, του Παναγιώτη Βαραβιώτη και του Παναγιώτη Καπρίτσα.

2. Για τη συμβατική ονομασία βλ. Α. Κουτρομπή – Κ. Ντούνη (στον ίδιο τόμο).

3. Βλ. Ο. Κακαβογιάννη – Α. Κουτρομπή – Κ. Ντούνη (στον ίδιο τόμο).

4. R. Garland, «A first Catalogue of Attic Peribolos Tombs», *BSA* 77 (1982), 126-128.

είναι πιθανό ο περίβολος αυτός να κτίστηκε συγχρόνως με την υστερότερη ταφή (εικ. 1). Μεταξύ των δύο αυτών τοίχων αποκαλύφθηκε πυρά, λαξευμένη εντός του φυσικού σταθερού πετρώματος, η έρευνα της οποίας απέδωσε μόνο λίγα τεμάχια ξυλάνθρακα και ένα όστρακο.

Εξωτερικά του ταφικού περιβόλου αποκαλύφθηκε ορθογώνια λιθόκτιστη δίχωρη κατασκευή προσανατολισμού Β.-Ν. (εικ. 2). Η κατασκευή, συνολικού μήκους 3 μ. και πλάτους 1,40 μ., ήταν κτισμένη επιμελώς με αργούς λίθους. Από το εσωτερικό της περισυνελέγησαν θραύσματα οξυπύθμενων αμφορέων και μελαμβωφών αγγείων του 5ου και 4ου αι. π.Χ., τεμάχια οστών, όστρεα, καμέντοι ελαιοπυρήνες, λίθινο δισκοειδές σφονδύλι, πήλινη αγνύθα, σιδερένιο εγχειρίδιο και μολύβδιος σύνδεσμος. Η κατασκευή αυτή ενδεχομένως να είχε χρησιμοποιηθεί αρχικά ως τάφος και κατόπιν να μετασκευάστηκε σε δίχωρη θήκη προσφορών, που βρέθηκε όμως συλημένη⁵.

Εντός του κυκλικού ταφικού περιβόλου αποκαλύφθηκε ταφή σε μικρών διαστάσεων πήλινη ελλειψοειδή λάρνακα (εικ. 3), η οποία έφερε ως κάλυμμα μία δεύτερη όμοιου σχήματος. Η ταφή, προσανατολισμού Α.-Δ., περιείχε ως κτερίσματα έξι αγγεία: μία μελαμβωφή πυξίδα με πώμα, δύο ληκύθους (εικ. 4), σκυφίδιο και μικύλο χου (εικ. 5). Ο χους ήταν τύπος οινοχόης⁶, δηλαδή αγγείο πόσεως που εχρησιμοποιείτο από τα παιδιά κατά τη γιορτή των Ανθεστηρίων, η οποία ετελείτο τον ομώνυμο μήνα «Ανθεστηριώνα» και σε αυτήν ετιμάτο ο Διόνυσος, ως θεός του κρασιού και της βλάστησης. Τη δεύτερη ημέρα της γιορτής, τους Χόες, ενήλικες, αλλά και παιδιά μεγαλύτερα των τριών χρόνων, συμμετείχαν, σύμφωνα με φιλολογικές μαρτυρίες, σε διαγωνισμό κρασιού και έπιναν από το νέο κρασί της χρονιάς. Ιδιαίτερη βέβαια σημασία είχε η συμμετοχή των παιδιών στη γιορτή, αφού για τους Έλληνες η παιδική ηλικία συνδεόταν άρρηκτα με τη γονιμότητα και τη βλάστηση, ενώ παράλληλα επιδιωκόταν και η εξασφάλιση της θεϊκής προστασίας και εύνοιας⁷. Όσον αφορά στη δική μας ταφή, μολονότι δεν βρέθηκαν οστά στο εσωτερικό της λάρνακας, ωστόσο η παρουσία του χου και το μικρό μέγεθος του τάφου συνηγορούν στην αναγνώριση μίας παιδικής ταφής των μέσων του 5ου αι. π.Χ.

Κάτω από τη λάρνακα και σε βάθος ενός μέτρου αποκαλύφθηκε, λαξευμένος

5. Βλ. π.χ. Μ. Πλάτωνος-Γιώτα, «Αττική Οδός. Περιοχή Δήμου αρχαίων Αχαρνών», Αττικής Οδού Περιήγηση, Αθήνα 2005, 33.

6. Για τον χου βλ. Sparkes - Talcott 1970, 60-63.

7. Για τη συμμετοχή των παιδιών και το ρόλο τους την ημέρα των Χόων, βλ. E. Simon, *Festivals of Attica, An Archaeological Commentary*, Madison 1983, 94 κ.ε., Λ. Παλαιοκρασσά, «Χους στη συλλογή Ν.Π. Γουλανδρή», *ΑΜΗΤΟΣ. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Μανόλη Ανδρόνικο*, Θεσσαλονίκη 1987, 566 σημ. 10,11, I. Scheibler, *Ελληνική Κεραμική. Παραγωγή, εμπόριο και χρήση των αρχαίων ελληνικών αγγείων* (μτφρ. Ε. Μανακίδου), Αθήνα 1992, 61-62.

στο φυσικό πέτρωμα, απλός λακκοειδής τάφος, χωρίς καλυπτήρια πλάκα (εικ. 6). Ο τάφος, διαστάσεων 2,26 x 1,10 μ., και προσανατολισμού Α.-Δ., ήταν πλούσια κτερισμένος, με αττικά και ελάχιστα κορινθιακά αγγεία, που είχαν εναποτεθεί κυρίως στο ανατολικό και δυτικό άκρο του. Συνολικά συνελέγησαν 32 αγγεία, εκ των οποίων 15 λήκυθοι, 1 αλάβαστρο, 4 πυξίδες, 3 κύλικες, 1 γαμικός λέβητας, 1 σταμνοειδής πυξίδα, 1 πλημοχόη, 1 εξάλειπτρο, 1 χους, 1 χυτρίδιο και 3 μικρογραφικά αγγεία. Από το σκελετό διατηρήθηκαν ελάχιστα οστά και ορισμένα τμήματα του δεξιού βραχίονα και της αριστερής κλείδας. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε με συντομία στους τύπους των παραπάνω αναφερομένων αγγείων προκειμένου να σχηματιστεί μία σαφέστερη εικόνα για τη χρήση τους κατά την αρχαιότητα.

Οι λήκυθοι, τα πιο δημοφιλή μυροδόχα αγγεία προορίζονταν για ταφικές προσφορές και η μεγαλύτερη ποσοστιαία εμφάνισή τους, συγκριτικά με τα άλλα είδη αγγείων, συνδέεται με τη χρήση τους στο τοπικό τελετουργικό της κηδείας⁸. Στο λακκοειδή τάφο των Γλυκών Νερών βρέθηκαν 15 λήκυθοι εκ των οποίων έξι ήταν διακοσμημένες με ανθέμια (εικ. 7), ενώ ορισμένες από τις υπόλοιπες έφεραν εικονιστικές παραστάσεις, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Το σχήμα του αλαβάστρου (εικ. 8) παρουσιάζεται στην Αττική στα μέσα του βου αι. π.Χ. και παραμένει δημοφιλές ως τα τέλη του 5ου αι. π.Χ.⁹ Ήταν αγγείο με επίμηκες ωοειδές σώμα, στενό λαιμό και δύο μικρές αποφύσεις κάτω από τον ώμο για την ανάρτησή του. Και το αλάβαστρο εχρησιμοποιείτο ως αρωματοδοχείο, αλλά και ως κτέρισμα σε γυναικείες κυρίως ταφές¹⁰.

Η πλημοχόη (εικ. 9) της οποίας η ονομασία προέρχεται από το συνθετικό *πλήμη* (πλημμύρα) και το ρήμα *χέω*, εχρησιμοποιείτο κατεξοχήν για τη μεταφορά αρωμάτων σε υγρή κατάσταση, εφόσον η διαμόρφωση των χειλέων που κλίνουν προς τα μέσα δεν επέτρεπε να χύνεται το υγρό κατά τη μεταφορά του¹¹. Σύμφωνα

8. Για την ταφική χρήση των ληκύθων βλ. D.C. Kurtz, «Vases for the Dead, an Attic Selection, 750-400 B.C.», στο H.A.G. Brijder (επιμ.), *Ancient Greek and Related Pottery, Proceedings of the International Vase Symposium in Amsterdam, 12-15 April 1984*, Allard Pierson Series 5, Amsterdam 1984, 321-328, D. Kurtz - J. Boardman, *Έθιμα ταφής στον αρχαίο ελληνικό κόσμο* (μτφρ. Ο. Βιζυηνού - Θ. Ξένος), Αθήνα 1994, 94-98, J. H. Oakley, *Picturing Death in Classical Athens. The evidence of White Lekythoi*, Cambridge 2004, 4 κ.ε.

9. Γενικά για το αλάβαστρο βλ. H. E. Angermeier, *Das Alabastron: Beitrag zur Lekythen-Forschung* (διδ. διατριβή), Giessen 1936. Για την ονομασία και τη χρήση του αλαβάστρου βλ. D.A. Amyx, «The Attic Stelai», *Hesperia* 27 (1958), 213-217, P. Badinou, *Le Laine et le parfum: épinetra et alabastres: forme, iconographie et fonction: recherche de céramique attique féminine*, Louvain 2003, 51-58.

10. U. Knigge, «Ein rotfiguriges Alabastron aus dem Kerameikos», *AM* 79 (1964), 105-113, πίν. 57-59, Πωλογιώργη 1995, 234 κ.ε., Badinou, ό.π., 51-58.

11. E.L. Ochsenschlager, «The Cosmic Significance of the “Plemochoe”», *History of Religions*, 9, 4 (1970), 316-336.

να δε με τη νεότερη έρευνα το αγγείο αυτό θα έπρεπε να ονομάζεται εξάλειπτρο, ονομασία η οποία μέχρι πρόσφατα είχε δοθεί σε ένα παρόμοιας χρηστικής λειτουργίας αγγείο (εικ. 10)¹².

Πυξίδες ονομάζονταν στην αρχαιότητα τα ξύλινα κουτιά με πώμα που χρησιμοποιούσαν κυρίως οι γυναίκες για τη φύλαξη κοσμημάτων, ψιμυθίων και άλλων ειδών καλλωπισμού¹³. Η ονομασία τους προήλθε από το κυρίως υλικό κατασκευής τους που ήταν ξύλο πύξου (πυξάρι ή τσιμισίρι). Πυξίδες απαντούν ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους και εξελικτικά παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία σχημάτων. Στον τάφο των Γλυκών Νερών, εκτός από δύο κορινθιακές πυξίδες, βρέθηκαν μία κυλινδρική πυξίδα με διακόσμηση υδρόβιων πτηνών¹⁴ και μία πυξίδα με πώμα, στη λευκού εδάφους επιφάνεια του οποίου αποδίδεται παράσταση ζώων με την τεχνική της σκιαγραφίας (εικ. 11)¹⁵.

Η κύλικα (εικ. 19) αποτελούσε το πιο δημοφιλές αγγείο κατά την αρχαιότητα καθώς εχρησιμοποιείτο ως αγγείο πόσεως στα συμπόσια για την κατανάλωση κρασιού¹⁶.

Τα χυτρίδια, που στην ορολογία της ελληνιστικής περιόδου ονομάζονται αρυτήρες (εικ. 12), δηλαδή αγγεία για την άντληση των υγρών, αποτελούσαν μικρογραφίες των μεγαλύτερων χυτρών και σε αυτό το μέγεθος ήταν γνωστά ήδη από τον 6ο αι. π.Χ.¹⁷ Απαντούν συχνά σε τάφους και τελετουργικές πυρές και εικάζεται ότι παράγονταν ειδικά για αυτές¹⁸.

Δύο από τους τύπους αγγείων που βρέθηκαν στον τάφο προορίζονταν για τελετουργική χρήση: ο γαμικός λέβητας και το κάνιστρον (κανούν). Το πρώτο ήταν ένας ειδικός τύπος λέβητα¹⁹ που εχρησιμοποιείτο για το λουτρό της νέφης, όπως μαρτυρεί η παρουσία του και σε σκηνές γαμήλιων τελετών, τα Επαύλια (εικ. 13)²⁰. Το σχήμα του αγγείου εμφανίζεται από τον πρώιμο 6ο αι. π.Χ. και αποκτά

12. I. Scheibler, «Exaleiptra», *Jdl* 79 (1964), 72-108.

13. S.R. Roberts, *The Attic Pyxis*, Chicago 1978, 1-6.

14. Πρβλ. Βαλαβάνης 2001, 38, πίν. 16.7-8.

15. Πρβλ. Moore - Philippides 1986, αριθ. 1295, πίν. 91. Παρόμοιας τεχνικής πυξίδα με λευκού εδάφους πώμα, διακοσμημένο με ζώα (πρώιμος 5ος αι. π.Χ.), εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, αριθ. 18703.

16. Για τη χρήση της κύλικας και τους τύπους της βλ. H. Bloesch, *Formen attischer Schalen von Exekias bis zum Ende des strengen Stils*, Bern 1940, 1 κ.ε., B. Kaeser, «Zur Geschichte der Trinkschale», στο K. Vierneisel – B. Kaeser (επιμ.), *Kunst der Schale - Kultur des Trinkens*, München 1990, 41-45.

17. Για τα χυτρίδια βλ. Sparkes – Talcott 1970, 224-225.

18. Παρλαμά – Σταμπολίδης 2000, 98-99, αριθ. 76 [Σ. Ελευθεράτου].

19. Moore – Philippides 1986, 27-29, M. Sgourou, *Attic Lebetes Gamikoi* [Diss.], Cincinnati 1994.

20. Βλ. π.χ. J. H. Oakley – R. H. Sinos, *The Wedding in Ancient Athens*, The University of Wisconsin Press 1993, 38-42.

δημοτικότητα έως τα μέσα του 4ου αι. π.Χ. Το κάνιστρο ήταν επίσης ένα τελετουργικό σκεύος που εχρησιμοποιείτο για τη μεταφορά προσφορών (εικ. 14)²¹.

Από τον ίδιο τάφο προέρχονται 5 πήλινα σφονδύλια με μελανή γραπτή διακόσμηση που τοποθετούνταν στο αδράκι ή άτρακτο για το γνέσιμο του μαλλιού²², καθώς και τρία μικροσκοπικά αγγεία: κοτυλίσκη, τριφυλλόσχημη οινοχοΐσκη και λεκανίδα με πώμα, εκ των οποίων τα δύο τελευταία διακοσμούνται με σχηματοποιημένους κύκλους του εργαστηρίου της Ομάδας των Κύκλων αντίστοιχα²³. Αξίζει επίσης να επισημανθεί και η παρουσία κορινθιακών αγγείων, όπως μιας κυλινδρικής²⁴ και μιας σταμνοειδούς πυξίδας με πώμα²⁵.

Η χρήση των περισσότερων από τα παραπάνω αναφερόμενα αγγεία από γυναίκες σε συνδυασμό με τα σφονδύλια για το γνέσιμο του μαλλιού δεν αφήνουν αμφιβολία για την αναγνώριση μίας πλούσια κτερισμένης γυναικείας ταφής.

Συνεχίζοντας με την περιγραφή των παραστάσεων, οι οποίες διακοσμούσαν ορισμένα από τα παραπάνω αγγεία, θα αναφερθούμε σε ένα μελανόμορφο γαμικό λέβητα του ύστερου βου αι. π.Χ. Στην κάθε πλευρά του εικονίζεται τέθριππο προς τα δεξιά, οδηγούμενο από γυναικεία μορφή με ιμάτιο (εικ. 13). Η παρουσία του κιθαρωδού Απόλλωνα δίπλα στη γυναίκα και ενός ελαφιού μπροστά από το άρμα επιτρέπει την αναγνώριση της Άρτεμης²⁶. Η θεά, με στέμμα στο κεφάλι, εικονίζεται τη στιγμή που ετοιμάζεται να ανέβει στο δίφρο του άρματος κρατώντας στα δύο της χέρια τα ηνία των αλόγων. Μπροστά από τα άλογα ένα ελάφι, το αγαπημένο ζώο της θεάς, υψώνει το κεφάλι του προς τα κεφάλια των αλόγων που σκύβουν προς το μέρος του. Κάτω από κάθε λαβή εικονίζεται καθισμένη ανδρική μορφή, με ιμάτιο ριγμένο στους δύο της ώμους, που στρέφει το κεφάλι της προς τα πίσω. Οι παραστάσεις τεθρίππων που οδηγούνται από θεούς ερμηνεύονται συνήθως ως θεϊκές αναχωρήσεις.

21. Πρβλ. J. Schelp, *Das Kanoun der griechischen Opferkorb*, Würzburg 1975, 54, αριθ. K76α, πίν. 12.

22. Βλ. π.χ. G.R. Davidson – D.B. Thompson – H.A. Thompson, «Minor Objects from the Pnyx I», *Hesperia*, Supplements 7 (1943), 94-96.

23. Για την Ομάδα των Κύκλων και τις δυσκολίες χρονολόγησής της βλ. Moore – Philippides 1986, 98, Βαλαβάνης 2001, πίν. 7.5-6, 16. 2-8, 20.1-2.

24. C.W. Blegen – H. Palmer – R.S. Young, *The North Cemetery, Corinth XIII*, Princeton N.J. 1964, 225, αριθ. τάφου 286, 3, πίν. 41, 226, αριθ. τάφου 292, 1, πίν. 41 (α' τέταρτο 5ου αι. π.Χ.).

25. Πρβλ. Γ.Ε. Μυλωνάς, *Το Δυτικόν νεκροταφείον της Ελευσίνος*, Αθήνα 1975, τ. Α', 49, αριθ. Βκ-68, πίν. 204β, Μ.Κ. Risser, *Corinthian Conventionalizing Pottery, Corinth VII.V*, Princeton N.J. 2001, 45, αριθ. 49, πίν. 4.1 (Α' τέταρτο 5ου αι. π.Χ.).

26. Για παραστάσεις αρμάτων με Απόλλωνα και Άρτεμη βλ. Ε. Μανακίδου, *Παραστάσεις με άρματα*, Θεσσαλονίκη 1994, 143 κ.ε., Sgourou, ό.π. (σημ. 19), 74, 257, αριθ. UB5, πίν. 13.

Άλλη μία σκηνή θεϊκής αναχώρησης σε άρμα εικονίζεται σε μελανόμορφη λήκυθο του Εργαστηρίου του Ζ. του Αίμονος (500-475 π.Χ.), στην οποία η εκτέλεση του σχεδίου είναι πρόχειρη και η απόδοση των μορφών συνοπτική (εικ. 15). Σε αυτήν τέθριππο προς τα δεξιά οδηγείται από γυναίκα αναβάτιδα που κρατά τα ηνία των αλόγων και πλήκτρο για το κέντρισμά τους, ενώ συνοδεύεται από μία δεύτερη γυναικεία μορφή. Αυτή στρέφεται προς το μέρος γενειοφόρου άνδρα, ο οποίος συνήθως ταυτίζεται με το θεό Διόνυσο, από το κέρας που κρατά²⁷. Δεξιά την παράσταση οριοθετεί ιστάμενη γυναικεία μορφή, πιθανότατα θεότητα.

Μία μελανόμορφη λήκυθος σωζόμενη ακέραια, διακοσμείται στον κορμό της με το επεισόδιο της κρίσης του Πάριδος (εικ. 16α-β)²⁸. Όταν συγκεντρώθηκαν οι θεοί για τους γάμους της Θέτιδας και του Πηλέα, η Έριδα έριξε ένα χρυσό μήλο ανάμεσά τους και είτε ότι έπρεπε να δοθεί στην πιο όμορφη από τις τρεις θεές, την Αθηνά, την Ήρα και την Αφροδίτη. Επειδή κανένας δεν ήθελε να αναλάβει την ευθύνη της επιλογής, ο Δίας ανέθεσε στον Ερμή να οδηγήσει τις τρεις θεές επάνω στο βουνό Ίδη (της Τρωάδας) όπου ο Πάρις, το παιδί του Πριάμου και της Εκάβης θα γινόταν κριτής της διαφοράς²⁹. Στην παράστασή μας εικονίζεται η στιγμή κατά την οποία ο αγγελιοφόρος θεός Ερμής με ιμάτιο, πέτασο στο κεφάλι, φτερωτά πόδια στα πόδια και κηρύκειο στο δεξί του χέρι οδηγεί προς το μέρος του κριτή Πάρι, που χορδίζει λύρα, τις τρεις θεές³⁰. Από τις θεότητες μπορούμε να αναγνωρίσουμε με βεβαιότητα τη θεά Αθηνά που φοράει κράνος και κρατά δόρυ, ενώ με βάση παρόμοιες εικονογραφικά παραστάσεις η πρώτη θεότητα πρέπει να ταυτίζεται με την Ήρα, και η τελευταία με την Αφροδίτη, η οποία κρήθηκε από τον Πάρι ως η ομορφότερη θεά. Και οι δύο θεές κρατούν άνθος στο υψωμένο χέρι τους.

Την κρανοφόρο θεά Αθηνά συναντάμε και σε μία άλλη παράσταση γιγαντομαχίας (εικ. 17) σε μελανόμορφη λήκυθο ζωγραφισμένη με την τεχνοτροπία της Ομάδας του Αίμονος (500-480 π.Χ.). Σε αυτήν η θεά κραδαίνοντας δόρυ εφορμά προς τα δεξιά και ετοιμάζεται να πλήξει ένα γίγαντα, πιθανότατα τον Εγκέλαδο, που κρατά δόρυ και ασπίδα. Την κεντρική σκηνή πλαισιώνουν, ως θεωροί, δύο έφιππες Αμαζόνες με κράνος, τυλιγμένες σε επενδύτη, που κρατούν από δύο ακόντια³¹.

27. Πρβλ. Παρλαμά – Σταμπολίδης 2000, 108, αριθ. 308, 318.

28. Για σχετικές φιλολογικές μαρτυρίες βλ. *LIMC* VII (1994), λ. *Paridis Judicium*, 176-177 [A. Kossatz-Deissmann].

29. P. Grimal, *Λεξικό της Ελληνικής και ρωμαϊκής μυθολογίας*, Θεσσαλονίκη 1991, λ. Πάρις, 536-538.

30. Πρβλ. *LIMC* VII (1994), λ. *Paridis Judicium*, αριθ. 29-30, 34, 38, [A. Kossatz - Deissmann].

31. Πρβλ. Πολογιώργη 1995, 239-240, πίν. 64α-γ, *LIMC* IV (1988), λ. *Gigantes*, αριθ. 261h* [F. Vian – M.B. Moore].

Εκτός από τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου, ιδιαίτερα δημοφιλείς ήρωες στην αγγειογραφία ήταν ο Θησέας και ο Ηρακλής. Σε μία ομάδα μάλιστα ληκύθων των αρχών του 5ου αι. π.χ. απαντά η εικονογραφική σύμφυρση των δύο μύθων, του Θησέα και του Ηρακλή αντίστοιχα που καταβάλλουν τον Μαραθώνιο Ταύρο. Στις σκηνές αυτές η αναγνώριση του ήρωα επιτυγχάνεται μετά δυσκολίας³². Ωστόσο στη μελανόμορφη αυτή λήκυθο της Κατηγορίας των Αθηνών 581 (500-475 π.Χ.), μπορούμε να αναγνωρίσουμε το γυμνό Θησέα ο οποίος έχει ήδη καταβάλει τον Μαραθώνιο ταύρο και τον ακινητοποιεί με τα *σειραία δεσμά*³³ (εικ. 18). Επάνω από την κεντρική σκηνή διακρίνεται η φαρέτρα του Θησέα και το ρόπαλο (κορούνη). Η σκηνή πλαισιώνεται από δύο έφιππες μορφές, ενώ κληματίδες γεμίζουν το βάθος της παράστασης.

Το θέμα της σύλληψης του Μαραθώνιου Ταύρου από τον Θησέα εισάγεται στην αττική αγγειογραφία από τον 6ο αι. π.Χ. και γίνεται ιδιαίτερα δημοφιλές με την εγκαθίδρυση της αθηναϊκής δημοκρατίας³⁴. Η ιδιαίτερη προτίμηση των αττικών αγγειογράφων στην εικονογραφία του Θησέα αντικατοπτρίζεται με την εμφάνιση ενός θεματολογικού κύκλου με τους άθλους του ήρωα. Σε αυτές ο Θησέας κατορθώνει να καταβάλει τον ταύρο μόνο με τα χέρια του, χωρίς να χρησιμοποιήσει την κορούνη, και τον δένει με τα *σειραία δεσμά*. Στις παραστάσεις αυτές η στάση στην οποία αποδίδεται ο Θησέας θυμίζει κατά πολύ την πάλη του Ηρακλή με το λιοντάρι της Νεμέας³⁵.

Θα ολοκληρώσουμε την εικονογραφική παρουσίαση των αγγείων με δύο παραστάσεις κενταυρομαχίας και αμαζονομαχίας αντίστοιχα. Πρόκειται για δύο εξαιρετικά δημοφιλή θέματα κατά την περίοδο των περσικών πολέμων που συμβόλιζαν τη συντριπτική νίκη των Ελλήνων επί των βαρβάρων. Στις δύο όψεις μελανόμορφης κύλικας, τύπου Υπο-Α της Ομάδας «Χωρίς φύλλα» του πρώιμου 5ου αι. π.Χ.³⁶, πολεμιστές με κράνη και θώρακες, κρατώντας ασπίδες, μάχονται εναντίον Κενταύρων που τους επιτίθενται με πέτρες (εικ. 19). Στο εσωτερικό της κύλικας παριστάνεται ανδρική μορφή με μακρύ αχειριδίωτο χιτώνα να κινείται με χορευτικές κινήσεις προς τα δεξιά στρέφοντας το κεφάλι της προς τα πίσω.

Σε μελανόμορφη λήκυθο, του πρώιμου 5ου αι. π.Χ., Ηρακλής μάχεται με Αμαζόνα (εικ. 20α-β). Ο Ηρακλής με λεοντή και φαρέτρα κρεμασμένη στην πλάτη του, κρατά την Αμαζόνα από το λαιμό και ετοιμάζεται να της καταφέρει χτύπημα με

32. LIMC V, λ. Herakles, 61-62 [Todisco], LIMC VII, λ. Theseus, 936 [Neils], Καββαδίας 1997, 314.

33. Παρλαμά – Σταμπολίδης 2000, 293, αριθ. 282 [Γ. Καββαδίας].

34. Καββαδίας 1997, 314.

35. Πρβλ. Παρλαμά – Σταμπολίδης 2000, 294, αριθ. 284 [Γ. Καββαδίας].

36. Για τον τύπο της κύλικας βλ. Moore – Philipides 1986, αριθ. 1780, πίν. 113, Βαλαβάνης 2001, εικ. 23, πίν. 21-25.

το ρόπαλο που κρατά στο υψωμένο του χέρι. Η Αμαζόνα αποδίδεται με έντονα λυγισμένα γόνατα³⁷, φορώντας κοντό χιτωνίσκο και κράνος με υψηλό λοφίο. Με την ασπίδα και το δόρυ που κρατά προσπαθεί να αμυνθεί και να αποφύγει το μοιραίο χτύπημα του Ηρακλή. Τη σκηνή πλαισιώνουν δύο έφιππες Αμαζόνες που φορούν χλαμίδα και κράνος με υψηλό λοφίο.

Από την τυπολογική και εικονογραφική μελέτη των ευρημάτων του τάφου, που εκτείνονται χρονολογικά από τα τέλη του 6ου έως και το πρώτο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ., πιθανολογείται η χρονολόγηση της ταφής στο πρώτο μισό του 5ου αι. π.Χ. Η χρήση δε του οριοθετημένου από τον ταφικό περίβολο χώρου για δύο επάλληλες ταφές μαρτυρεί ότι πρόκειται για έναν οικογενειακό τάφο με συνεχή χρήση για μισό περίπου αιώνα.

Τα τελευταία χρόνια η γη των Γλυκών Νερών προσέφερε και συνεχίζει να προσφέρει πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα, που χρονολογούνται από τους μυκηναϊκούς έως και τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους³⁸. Αρχικά η έρευνα στο Φούρεσι είχε επικεντρωθεί στην περιοχή του μυκηναϊκού νεκροταφείου. Με πρωτεργάτες τον επίτιμο Διευθυντή Αρχαιοτήτων Ευάγγελο Κακαβογιάννη και την επίτιμη Έφορο Αρχαιοτήτων Όλγα Κακαβογιάννη, καθώς και άλλους αρχαιολόγους της Β' ΕΠΚΑ άρχισε η αποκάλυψη του μυκηναϊκού νεκροταφείου των Γλυκών Νερών που συνεχίζεται μέχρι σήμερα, προσφέροντας ολοένα και πλουσιότερες πληροφορίες για την κοινωνική οργάνωση και τα ταφικά έθιμα κατά τους χρόνους αυτούς³⁹.

Από πρόσφατες επίσης σωστικές ανασκαφές στην περιοχή του Φούρεσι έχουν εντοπισθεί οι παρακάτω αρχαιότητες: στην οδό Κυκλάδων, σε μικρή απόσταση από την ανασκαφή που παρουσιάσαμε, αποκαλύφθηκε επιμήκης τοίχος των ύστερων κλασικών χρόνων, που το πιθανότερο είναι να εχρησιμοποιείτο ως ανάλημμα για τη διαχείριση των υδάτων και την παροχέτευσή τους, στην οδό Αμαλιάδος η θεμελίωση κεραμικού κλιβάνου κυκλικής κάτοψης, ρωμαϊκών χρόνων, και στην οδό Ηφαίστου κιβωτιδόσημος τάφος του 4ου αι. π.Χ. Τέλος, στη συμβολή των οδών Ανατολής και Φιλοξενίας απέναντι από το διπλό τύμβο αρχαϊκών χρόνων⁴⁰

37. Πρβλ. *LIMC* I.2 (1981), λ. Amazones, αριθ. 44, πίν. 446, αριθ. 70, πίν. 449, αριθ. 75, πίν. 450 [P. Devambez – A. Kauffmann-Samaras].

38. Ό. Κακαβογιάννη και άλλοι, «Γλυκά Νερά: Ευρήματα των ιστορικών χρόνων από την περιοχή των Γλυκών Νερών», στα Πρακτικά τριήμερου συνεδρίου με θέμα *Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων – Το έργο μιας δεκαετίας 1994-2003* (υπό εκτύπωση).

39. Ε. Κακαβογιάννης, «Μυκηναϊκό νεκροταφείο στο λόφο Φούρεσι του δήμου των Γλυκών Νερών Αττικής», *ΑΑΑ* 32-34 (1999-2001), 55-70, Ν. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα, «Δύο νέα τμήματα μυκηναϊκά ειδώλια», *ΑΑΑ* 32-34 (1999-2001), 141-148, της ίδιας, «Μυκηναϊκά πήλινα πλακίδια: ένα νέο εύρημα από τα Γλυκά Νερά Αττικής», *ΑΑΑ* 35-38 (2002-2005), 199-204.

40. Βλ. Ό. Κακαβογιάννη – Α. Κουτρομπή – Κ. Ντούνη (στον ίδιο τόμο).

εντοπίσθηκε πρόσφατα η υποθεμελίωση αρχαίου δρόμου της κλασικής περιόδου. Επίσης, ως ταφικός περίβολος των τύμβων πιθανότατα να εχρησιμοποιείτο ο επιμήκης τοίχος από αργολιθοδομή που ανασκάφηκε πρόσφατα κατά μήκος της οδού Ανατολής.

Μολονότι μέχρι σήμερα δεν έχει καταστεί εφικτή, με βάση επιγραφικές μαρτυρίες, η ταύτιση του σύγχρονου Δήμου των Γλυκών Νερών με έναν από τους αρχαίους δήμους της Μεσογαίας, εντούτοις η παλαιότερη και η σύγχρονη έρευνα τοποθετεί την περιοχή των Γλυκών Νερών στα όρια του αρχαίου Δήμου της Παλλήνης. Ο δήμος αυτός, που ανήκε στην Αντιοχίδα φυλή, εκτεινόταν, εκτός από τα Γλυκά Νερά, στην περιοχή του Σταυρού, του Γέρακα και της Ανθούσας⁴¹.

Ελπίζουμε ότι με τη συνέχιση των σωστικών ανασκαφών, αλλά και άλλων συστηματικότερων ερευνών, θα έλθουν στο φως και νέα στοιχεία που θα συμβάλουν αποφασιστικά στην καλύτερη γνώση της τοπογραφίας της περιοχής και στην ανασύνθεση των ιστορικών δεδομένων της.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AAA	<i>Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών</i>
AE	<i>Αρχαιολογική Εφημερίς</i>
AM	<i>Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung</i>
BSA	<i>The Annual of the British School at Athens</i>
JdI	<i>Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts</i>
LIMC	<i>Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae</i>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαλαβάνης 2001, Π. Βαλαβάνης, *Corpus Vasorum Antiquorum Ελλάς: Μουσείο Μαραθώνος*, τ. 7 (2001).

Καββαδιάς 1997, Γ.Γ. Καββαδιάς, «Ο Θησέας και ο Μαραθώνιος Ταύρος. Παρατηρήσεις σε ένα νέο αττικό ερυθρόμορφο κιονωπό κρατήρα από το Άργος», στο J.H. Oakley, W.D.E.

41. Για το Δήμο της Παλλήνης βλ. H. R. Goette, «Ο Δήμος της Παλλήνης. Επιγραφές από την περιοχή του ναού της Αθηνάς Παλληνίδος», *Ηρόδος* 10-12 (1992-1998), 112. Για το ιερό της Αθηνάς Παλληνίδος βλ. Μ. Πλάτωνος-Γιώτα, «Το ιερό της Αθηνάς Παλληνίδος (στο οικόπεδο Θανοπούλου – Φλώρου)», *Αρχαιολογία* 65 (1997), 92-97, Μ. Κορρές, «Από τον Σταυρό στην αρχαία Αγορά», *Ηρόδος* 10-12 (1992-1998), 83-104.

- Coulson and O. Palagia (επιμ.), *Athenian Potters and Painters. Proceedings*, Oxford 1997, 309-318.
- Moore – Philippides 1986, M.B. Moore – M.Z. Pease Philippides, *Attic Black-Figured Pottery, Agora XXIII*, Princeton N.J. 1986.
- Παρολαμά – Σταμπολίδης 2000, Σ. Παρολαμά – Ν. Σταμπολίδης, *Η πόλη κάτω από την πόλη*, Αθήνα 2000.
- Πωλογιώργη 1995, Μ.Ι. Πωλογιώργη, «Παιδική ταφή στην Ηλιούπολη», *ΑΕ* 134 (1995), 231-245.
- Sparkes – Talcott 1970, B.A. Sparkes – L. Talcott, *Black and Plain Pottery of the 6th, 5th, 4th Centuries B.C., Athenian Agora XII*, Princeton N.J. 1970.

ABSTRACT

New excavation data from the Demos of Glyka Nera

The main object of this paper is the presentation of a part of an ancient cemetery revealed during a salvage excavation in the site Fourezi of the Demos of Glyka Nera. Inside a grave enclosure two successive burials were revealed. In the latest grave five vases (a chous, two lekythoi, a skyphos and a pyxis), dated in the middle of the 5th cent. B.C., had been deposited as offerings inside a clay larnax.

The second and earliest grave contained a great number of black glazed and black figured vases of the late 6th and early 5th cent. B.C., as burial offerings. Among these offerings worth mentioning are a lebes gamikos (nuptial lebes), an alabastron, a ritual kanoun, a plemochoe, an exaleiptron, a chous, a chytridion, three pyxides, fifteen lekythoi and three miniature vases. Most of the above vases are decorated with fights of heroes and gods: Herakles against an Amazon, the goddess Athena against a Giant (Gigantomachy), Theseus against the bull of Marathon, warriors against Centaurs (Centauromachy). On a lekythos the departure of deities on a chariot is depicted, while on a black figure lebes gamikos Artemis is represented driving a chariot and accompanied by Apollo, who is tuning a lyre. Moreover, the Judgment of Paris is represented on a lekythos.

According to the old and modern research in the region of Glyka Nera are located the borders of the ancient Demos of Pallini, belonging to the Antiochis Phyle.

Εικ. 1. Αποψη του ελλειψοειδούς περιβόλου.

Εικ. 2. Δίχωρη λιθόκτιστη κατασκευή.

Εικ. 3. Πήλινη λάρνακα.

Εικ. 4. Λήκυθος με μελανό σώμα.

Εικ. 5. Μελαμβαφής χους.

Εικ. 6. Αποψη του λακκοειδούς τάφου με τα κτερίσματα.

Εικ. 7. Λήχυθοι διακοσμημένες με ανθέμια.

Εικ. 8. Αλάβαστρο.

Εικ. 9. Πλημοχόη.

Εικ. 10. Εξάλειπτρο.

Εικ. 11. Πυξίδα με παράσταση ζώων στο πόμα.

Εικ. 12. Χυτρίδιο.

Εικ. 13. Μελανόμορφος γαμικός λέβητας.

Εικ. 14. Κάνιστρο.

Εικ. 15. Μελανόμορφη λήκυθος με παράσταση θεϊκής αναχώρησης.

Εικ. 16α-β. Μελανόμορφη λήκυθος με παράσταση της Κρίσης του Πάριδος.

Εικ. 17. Μελανόμορφη λήκυθος με παράσταση γιγαντομαχίας.

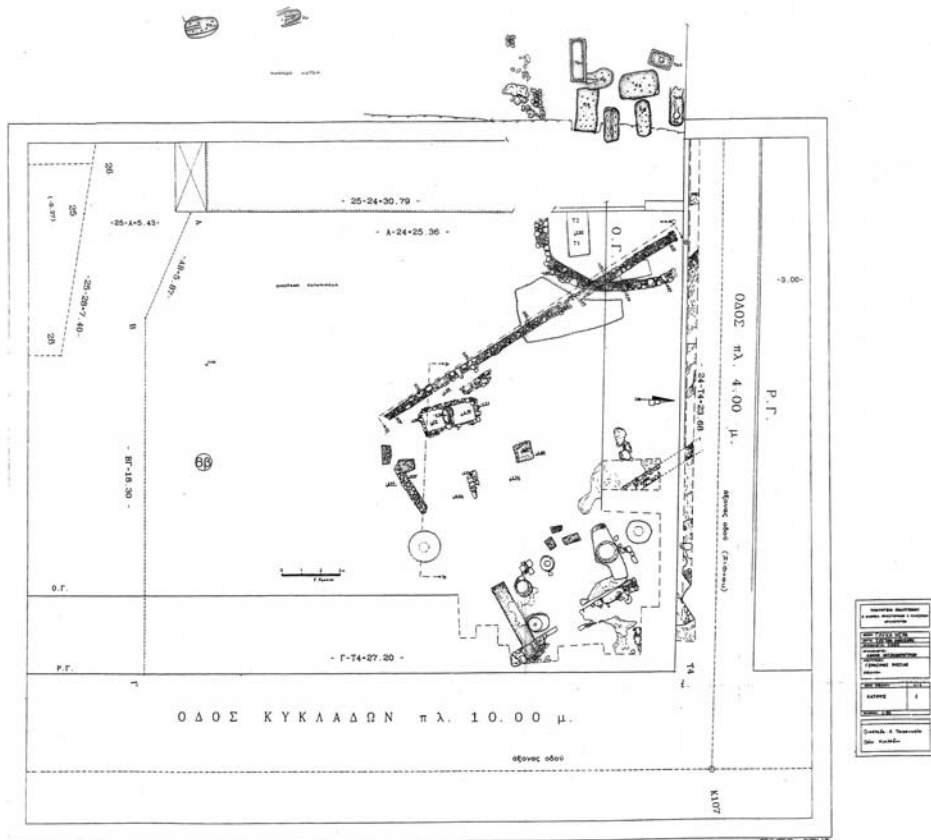
Εικ. 18. Μελανόμορφη λήκυθος με παράσταση Θησεία που καταβάλλει τον Μαραθώνιο ταύρο.

Εικ. 19. Μελανόμορφη κύλικα με παράσταση Κενταυρομαχίας.

Εικ. 20α-β. Μελανόμορφη λήκυθος με παράσταση Αμαζονομαχίας.

Εικ. 21. Σχέδιο της ανασκαφής.